

Teologia i Moralność, volumen 14(2019), numer 1(25)

doi: 10.14746/tim.2019.25.1.6

ORCID: 0000-0003-4678-726X

ANDRZEJ DERDZIUK

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Wydział Teologii

PATRIOTYZM W CZASIE POKOJU

Kwestia patriotyzmu podkreślana zazwyczaj w kontekście obrony ojczyzny przed zagrożeniami jest ważna nie tylko w zakresie narażania swego życia w działaniach zbrojnych. W okresie zwiększonej globalizacji i narastającego procesu ujednociania kultury przyjmującej postać światowej dominacji wielkich koncernów promujących rozmaite formy kultury masowej istotne jest zachowanie tożsamości poszczególnych narodów, które istnieją dzięki posiadaniu własnego kodu kulturowego zapisanego w języku, zwyczajach i dziedzictwie sztuki oraz wyznawanej wierze w Boga. Ponadto w dobie zwiększonej wymiany handlowej i wzmożonego oddziaływania grup biznesowych o zasięgu międzynarodowym istotne jest powtarzane przez polityków i publicystów stwierdzenie, że kapitał ma narodowość i w sytuacjach kryzysów gospodarczych rządy państw wykorzystują przedsiębiorstwa do dbania o interes kraju, z którego pochodzą.

Zagadnienie patriotyzmu w dobie pokoju jest jak najbardziej aktualne i winno być podejmowane w perspektywie podkreślania troski o własną kulturę oraz zabiegania o dobro wspólnoty narodu i kraju, w którym ktoś mieszka. Porządek miłości wskazujący zakresy oddziaływania zaangażowania w rozwijanie dobra wspólnego wymaga określenia i uzasadnienia istnienia środowisk, które mają pierwszeństwo w zabieganiu o ich strzeżenie i rozwój. Po określeniu samej istoty patriotyzmu zostaną wskazane dwie płaszczyzny jego rozwijania w okresie pokoju, które dotyczą kultury i życia gospodarczego.

1. Określenie pojęcia patriotyzm

Mianem patriotyzmu określa się właściwą postawę wobec własnej ojczyzny, wskazującą konieczność szacunku do ziemi ojczystej i rozwijanej na niej kultury. Termin patriotyzm wywodzi się z łacińskiego słowa *patria* oznaczającego ojczyznę (por. Jan Paweł II 2005, s. 66-69). W skład pojęcia patriotyzmu wchodzi: pragnienie poznawania ojczystej historii, przywiązanie do ziemi oraz pielęgnowanie kultury wyrażającej się w obyczajach i formach zachowań, a także dziełach sztuki. Postawa patriotyczna obejmuje zatem najpierw poznanie dziedzictwa narodu, a następnie jego umiłowanie. Istotnym wymogiem patriotyzmu jest osobisty wkład w rozwijanie przejętego dziedzictwa, wyrażające się w trosce o dobro wspólne danej społeczności narodowej.

W literaturze przedmiotu wskazuje się na trzy elementy patriotyzmu: poznawczy, emocjonalny oraz wolitywny. Wyróżnienie ich pozwala na ukazanie złożoności postawy patriotyzmu, która będąc ujęta integralnie, pomaga człowiekowi w osiągnięciu rozwoju osobistego. Prawdziwe i pełne poznanie historii i kultury narodu prowadzi do jej właściwego umiejscowienia w historii świata i pozwala na zachowanie słusznych proporcji w przypisywaniu zasług własnemu narodowi. Patriotyzm zawsze jest jednak czymś więcej niż tylko wiedzą, gdyż zakłada osobiste i szczerze zaangażowanie oparte na miłości do ojczyzny, które ma prowadzić do gotowości ponoszenia dla niej nawet największych ofiar (por. Derdziuk 2008, s. 112).

Zaburzenie proporcji we wzajemnym ułożeniu elementów poznawczego, emocjonalnego i wolitywnego może prowadzić do lekceważenia dziedzictwa rodzimej kultury lub też ujawniać się w postaci nadmiernego idealizowania roli własnego narodu. Postawą przeciwną patriotyzmowi jest zatem kosmopolityzm, który ujawnia egzystencjalny brak więzi z własną ojczyzną. W skrajnych przypadkach może on być posunięty aż do wyrzeczenia się własnej ojczyzny lub dopuszczania się działania na jej szkodę. Inną postawą przeciwną patriotyzmowi i będącą zarazem przeciwstawnym stanowiskiem do kosmopolityzmu jest nacjonalizm, który przewartościowuje znaczenie własnego narodu i prowadzi do pogardy, a nawet zwalczania innych narodów (por. Kempys 2005, s. 171-178). Skrajna forma nacjonalizmu to szowinizm wyrażający się w agresji wobec przedstawicieli innych społeczności narodowych.

Wzrastanie w enocie patriotyzmu dokonuje się na drodze mądrego przekazywania przez świadectwo rodziców i wychowawców dziedzictwa poprzednich pokoleń oraz wartości, które ożywiały osoby znaczące dla historii narodu. Dlatego istotne jest wskazywanie na postaci bohaterów narodowych, którzy bronili ojczyzny w czasie wojny oraz podejmowali trud rozwijania wspólnoty narodowej w okresie pokoju. W rozwoju postawy patriotyzmu ważne jest właściwe używanie symboli narodowych w postaci godła i flagi, które stają się wyrazem identy-

fikacji z własnym narodem i zarazem pozwalają na odróżnianie się w wielonarodowym społeczeństwie. Upodobanie w muzyce wyrażającej wartości narodowe oraz poznawanie literatury opiewającej dzieje ojczyzny pomaga w kształtowaniu pozytywnego nastawienia do dziedzictwa narodu. Nie należy też lekceważyć znaczenia poznawania ojczystych krajobrazów, które głęboko wpisują się w serce i umysł. Wywierają one wpływ na wyobraźnię, która pozwala na widzenie rzeczy w odpowiednich proporcjach i określonych uwarunkowaniach.

Cnota patriotyzmu, pojmowana jako postawa moralna, za którą człowiek odpowiada przed własnym sumieniem, jest oparta na zasadzie sprawiedliwości, która wzywa do okazania należnego szacunku oraz wyrażenia wdzięczności tym, z których dorobku i dobroci korzysta się w osobistym rozwoju. Do wartości wpływających na kształtowanie osobowości należą wspólnota krwi i więzi osobowe, rodzinna ziemia oraz kultura. Poznawanie i uszanowanie dziedzictwa narodowego przyczynia się do głębszego odkrywania własnej tożsamości i sprzyja nabywaniu sprawności moralnych. Stąd też odrzucanie patriotyzmu lub zaniechanie troski o jego rozwój i pielęgnowanie nie tylko jest przeciwne sprawiedliwości, ale też przyczynia się do wyobcowania człowieka i ztracenia zdolności identyfikowania się z danym kręgiem kulturowym. Odrzucanie ojczystej tradycji kulturowej może owocować zbytnim indywidualizmem i brakiem więzi społecznych, prowadzącym do utraty wrażliwości na wartości przyjmowane przez innych. W istocie kosmopolityzm tylko w teorii staje się tolerancją. W rzeczywistości jest on jednakowym brakiem szacunku dla wszystkich. Właściwie ukształtowana postawa patriotyzmu, oparta na umiłowaniu ojczyzny, uczy szacunku dla innych, gdyż potrafi dostrzec rolę wartości dla kształtowania osobowości (por. Nagórny 2006, s. 136-138).

Problematyka cnoty patriotyzmu łączy się z zagadnieniem czwartego przykazania Dekalogu i wskazuje na moralny obowiązek poszanowania ojczyzny jako rzeczywistości przekazanej przez minione pokolenia. Okazując wdzięczność rodzicom i krewnym, chrześcijanin przyjmuje pozostawione przez nich dziedzictwo i stara się je rozwijać. Szacunek dla dorobku poprzednich pokoleń nie może jednak przybierać formy zobowiązania do jego mechanicznej recepcji i niezmienionego powielania, bez dostrzegania rzeczywistej wartości ojczystej ziemi i kultury, który to dziedzictwo obejmuje. Personalistyczny wymiar patriotyzmu zawarty w szacunku dla ojcowizny musi być dopełniony przez odkrycie i docenienie duchowych wartości samego dziedzictwa. Taka postawa oznacza zaangażowanie umysłu, serca i woli w poznawanie, ukochanie i pomnażanie otrzymanych zasobów ducha i materii. Człowiek jako istota wolna i rozumna, dogłębnie rozważywszy wartość kultury, w której się wychował, sam wybiera sposoby jej kultywowania, co pozwala na twórcze zaangażowanie się w rozwijanie dziedzictwa narodu. Odpowiedzialne poszanowanie przeszłości nie może usuwać możliwości krytycznej jej oceny w per-

spektywie teraźniejszości i nie zamyka na kreatywne otwieranie się na wyzwania płynące z przyszłości.

Rozwijanie dobra wspólnego w ramach wspólnoty ojczyźnianej w okresie pokoju obejmuje zarówno gotowość do obrony narodu przed zagrożeniami, jak i do inwestowania w rozwój ducha narodu oraz angażowanie się w rozwój społeczny i ekonomiczny kraju. Współczesne państwa bowiem są silne nie tylko dzięki liczbie ludności i poziomowi rozwoju ekonomicznego, ale nade wszystko dzięki potencjałowi duchowemu świadomych obywateli, który wyraża się w jedności wspólnoty narodowej i ujawnia w postaci kreatywności w myśleniu i innowacyjności w działaniu w ramach poszukiwania rozwiązań napotykanym problemom. Dlatego należy rozważyć kwestię wspólnoty ducha narodu, która potwierdza się przez wyznawane wartości i utrwała się w dziełach kultury. Inną niezmiernie ważną kwestią jest angażowanie się w rozwój gospodarczy, który wskazuje nie tylko na poziom zamożności, ale też ujawnia stopień osiągania dobrostanu przez ludzi, którzy znajdują w swojej ojczyźnie optymalne warunki rozwoju.

2. Wspólnota ducha narodu

Człowiek jako jedność duszy i ciała pozostaje w relacji ze światem na poziomie duchowym i materialnym, to znaczy, że zarówno odbiera, jak i wysyła elementy procesu komunikacyjnego tworzącego i opisującego czasoprzestrzeń, w której żyje. Oznacza to, że na jego myślenie i działanie wpływają różne czynniki o charakterze materialnym i niematerialnym oraz że także sama osoba działająca wpływa na świat przez swe wewnętrzne procesy duchowe i zewnętrzne czyny. Wymowne jest stwierdzenie Antoine'a de Saint-Exupéry, który w swojej książce *Twierdza* napisał, że budowniczy katedry, zanim nauczy swoich współpracowników ciosania i układania kamieni, winien nauczyć ich pieśni, która będzie ożywiać i zespalać ich wysiłki. Dlatego ważne jest uświadomienie sobie wspólnego dziedzictwa duchowego, które jest jak atmosfera, którą się oddycha i która kształtuje myślenie, odczuwanie i działanie człowieka.

Niezwykle ważnym elementem kapitału społecznego ożywiającym zaangażowanie i wysiłki wielu świadomych obywateli danego kraju jest zespół wartości i motywacji, którymi kierują się oni w swoich wyborach. Wiara w Jezusa Chrystusa, Syna Bożego, który swoim zmartwychwstaniem poświadczył pewność zwycięstwa dobra nad złem i ukazał nadzieję powstawania z upadku, strzeże człowieka przed zniechęcaniem się i rezygnacją w obliczu pojawiających się trudności. Odpowiedzią człowieka wiary na orędzie Ewangelii jest podjęcie duchowego wysiłku kształtowania w sobie cnót chrześcijańskich, które umac-

niąją sprawczość człowieka, pozwalając mu mądrze i owocnie kierować swoim życiem (por. Derdziuk 2018, s. 151). Nie biorąc pod uwagę wewnętrznej wartości rzeczy rozpatrywanych w perspektywie ostatecznej, człowiek traci szansę ich właściwego usytuowania w doczesności, gdyż nie ma wystarczających kryteriów do ich adekwatnej oceny (por. Biel 2012, s. 290-291).

Cnota stanowi kapitał społeczny nie wprost, to jest bezpośrednio, ale tylko pośrednio, gdyż w jej dynamice na pierwszym miejscu nie może być postawiony pragmatyzm i utylitaryzm. W fizjonomii cnoty podkreślona zostaje gotowość osoby cnotliwej do przekraczania siebie w dążeniu do uczynienia z siebie bezinteresownego daru (por. Derdziuk 2015, z. 3, s. 64). Cnota zapewnia fundament w postaci odpowiedniej motywacji i dostępu do źródła mocy oraz określa kształt rozwoju i zapewnia stałość działania. Dzięki posiadanym sprawnościom moralnym człowiek lepiej myśli, lepiej działa i skuteczniej osiąga postawione sobie cele. Będąc szczęśliwym, jest w stanie uszczęśliwiać innych, gdyż cnota powoduje „łatwość, pewność i radość w prowadzeniu życia moralnie dobrego” (KKK, nr 1804).

Dokument Episkopatu Polski *W trosce o człowieka i o dobro wspólne* wydany w marcu 2012 roku wskazuje na wymagania etyki politycznej, która winna kierować się cnotami, ponieważ tylko postępowanie oparte na solidnym fundamencie wartości zapewnia skuteczne budowanie lepszej przyszłości i pozwala na uszanowanie godności człowieka. Człowiek bowiem nie jest jedynie istotą społeczną, która realizuje swoją ziemską pielgrzymkę wraz z innymi ludźmi, ale jest też istotą moralną, która kieruje się prawem Bożym rozbrzmiewającym w sumieniu.

Zdolność do współodczuwania wraz z innymi obywatelami przywiązania do ojczyznej ziemi budzi odpowiedzialność za jej rozwój i ma ze swej natury charakter wspólnototwórczy. Ludzie związani więzami patriotyzmu łatwiej łączą się, realizując wspólne cele, które jawią się im jako urzeczywistnianie dobra służącego wszystkim rodakom. Wspólne zaangażowanie polityczne na rzecz ojczyzny przybiera różne formy w okresie wojny i pokoju. W czasie zagrożeń suwerenności państwa wzywa ono do stawiania w obronie wolności i bytu narodowego. Inne wyróżniki postawy patriotycznej ujawniają się w okresie pokoju, gdy trzeba rozwijać wspólnotę polityczną zdolną ocalić zdobytą niepodległość i rozwinąć potencjał narodu.

Patriotyczna postawa obywatela, który świadomie podejmuje odpowiedzialność za kształt życia społeczno-politycznego w ojczyźnie, ujawnia się w braniu udziału w decyzjach politycznych w formie wyborów powszechnych i referendum. Postawa patriotyzmu zapewnia też większe angażowanie się w życie polityczne poprzez działalność społeczną i polityczną. Intensywność działań samorządowych, aktywność partyjna ludzi i ich gotowość do łączenia się z innymi w organizacjach społecznych jest pochodną ich osobistego przy-

wiązania do rzeczywistości, w której żyją. Jednocześnie patriotycznie ukształtowani obywatele doświadczają wewnętrznego imperatywu chronienia wartości narodowych i troski o naturalne środowisko. Zakres spraw, którymi się interesują i o które zabiegają, dotyczy zapewnienia warunków do godziwego życia i zabezpieczenia przyszłości następnym pokoleniom.

Tam, gdzie ludzie złączeni są więzami duchowymi, działania administracyjne w naturalny sposób koordynują dążenie do osiągnięcia dobra wspólnego. Nie trzeba wówczas mnożyć służb egzekwujących respektowanie prawa i przeciwdziałających patologiom życia społecznego. Uczestnictwo w życiu publicznym bowiem zawsze oparte jest na jakiejś filozofii życia, która leży u podstaw światopoglądu i wpływa na odpowiednie postrzeganie rzeczywistości (por. Skorowski 2004, s. 19-20). W istocie bowiem człowiek nie postrzega świata obiektywnie, takim jaki on jest, ale widzi go przez pryzmat swoich doświadczeń i wewnętrznych przeżyć oraz nastawień.

Gdy w sercach ludzi uformowana jest właściwa miłość do ojczyzny, łatwiej ujawnia się gotowość do poświęceń na jej rzecz. Człowiek bowiem kieruje się w życiu miłością, która odpowiednio oświeclając mu rzeczywistość, staje się sposobem docierania do istoty rzeczy i nadaje motywację do odpowiedniego ich traktowania. Nie chodzi tu tylko o uczucia, które powodują zmienność nastawień, ale o trwałą dyspozycję do czynienia czegoś, o czym jest się wewnętrznie przekonany, że jest dobre i właściwie służy jednostce i ogółowi. Miłość uprzedzająca poznanie i działanie jest wewnętrznym wyposażeniem, przez które człowiek nawiązuje kontakt z rzeczywistością. Dlatego patriotyzm, będąc pozytywnym nastawieniem do ojczyzny, nie czyni obywatela ślepym na wymagania obiektywnego porządku rzeczy. Raczej wyostrza jego uwagę na pewne zakresy spraw, które stając się przez to droższe i bliższe sercu, zasługują na jego szczególne zainteresowanie. W konsekwencji dochodzi do poświęcania większej uwagi kwestiom ważnym dla społeczności osób, z którymi się żyje na określonym terytorium.

Zaangażowanie się w sprawy ojczyzny winno mieć komponent emocjonalny, polityczny i ekonomiczny. Traktowanie danego kraju jako własnej ojcowizny pozwala na przeżywanie duchowej wspólnoty z rodakami i czyni rodzinę z ludzi mieszkających na wspólnym terytorium. Nie oznacza to tylko jakiegoś sentymentalizmu i nie ogranicza się jedynie do zaspokajania emocjonalnej potrzeby przynależności. Człowiek z natury swej będąc bowiem istotą społeczną, potrzebuje więzi z innymi, gdyż przez nie doświadcza poczucia swej wartości i potwierdza swą godność. Ponadto zdolność do współdziałania z innymi pozwala na lepsze poznanie swych możliwości i daje szansę na wykorzystanie swych talentów. Drugi człowiek mobilizuje do działania, zarówno przez oczekiwanie na pomoc, jak i przez to, że staje się kimś, kto ocenia i weryfikuje działania społeczne innego. Ludzie w zespole osiągają większy stopień socja-

lizacji, co przyczynia się do ugruntowania poczucia pewności w podejmowanych działaniach i nadaje większą trwałość przyjmowanym nastawieniom.

Patriotyzm mobilizuje do wyjścia z kręgu własnych spraw, przyczynia się do rozwoju osobowościowego człowieka i prowadzi do polepszania relacji społecznych. Udział w historii większej od własnego życia sprawia, że ludzkie zaangażowanie cechuje klimat podniosłości, służy też poszerzaniu horyzontów i zmusza człowieka do pokonania bariery lęku przed uczestniczeniem w życiu społecznym. Doświadczenie wspólnoty ducha narodowej historii daje poczucie partycypacji w czymś wielkim i pozwala przekraczać banalność codziennego zatroskania o własne sprawy. Czynienie czegoś dla innych nie jest już wówczas tylko hobby zapaleńców, ale staje się powszechnym patriotycznym obowiązkiem przynaglającym do włączenia się w nurt przemian. Owo poetyckie poczucie wiatru historii może zostać przekute na konkretne zaangażowanie w działalność społeczną i polityczną.

3. Troska o życie gospodarcze kraju

Spółeczeństwo obywatelskie w sposób świadomy przyjmujące odpowiedzialność za sprawy narodu i państwa musi mieć narzędzia właściwe do kształtowania losu wspólnoty narodowej. Jednym z nich jest możliwość wpływania na gospodarkę kraju (por. Gocko 2002, s. 76-77). Świadomość możliwości realnego oddziaływania na kształt życia ekonomicznego i społecznego wspiera motywację do aktywnej troski o państwo i zachęca obywateli do włączania się w procesy decyzyjne. Chociaż trudno precyzyjnie wskazać zależności zachowań gospodarczych człowieka od przyjmowanej postawy patriotycznej, to jednak warto pokusić się o wskazanie kilku prawd, które są istotne w tym kontekście.

Odpowiedzialność za dobro wspólne motywowana przez cnotę patriotyzmu wyraża się w trosce o funkcjonowanie państwa. Jednym z przejawów tego jest uczciwe płacenie podatków, które to zobowiązanie wypływa z zasady sprawiedliwości legalnej. Ważne jest tu nie tylko przekonanie o prawnej konieczności takiego obowiązku, ale też sumienne podejście do niego. Poprawne funkcjonowanie mechanizmów społecznych bowiem jest oparte na wolnym i odpowiedzialnym postępowaniu osób, które te mechanizmy realizują (por. Skorowski 2004, s. 150-151). Świadomość przynależności do jednej rodziny narodowej i głębokie poczucie obowiązku współodpowiedzialności za wszystkich ludzi jest przejawem myślenia solidarystycznego, które niejako od wewnątrz przynagla do rzetelnego wywiązywania się ze zobowiązań podatkowych.

Leżąca u podstaw takich zachowań wewnętrzna motywacja jest zakorzeniona w dobrze ukształtowanym sumieniu. Miłość do ojczyzny pomaga

w przewyciężaniu oporu do włączania się w płacenie danin na utrzymanie państwa, która to niechęć może się niekiedy rodzić ze względu na złe zarządzanie majątkiem narodowym oraz nieudolność, a czasem nawet nieuczciwość innych uczestników życia społecznego. Zamiast bowiem obrażać się i wycofywać z życia publicznego, człowiek kierujący się mądrze rozumianym patriotyzmem dąży do polepszenia ekonomii kraju przez wpływanie na zmiany społeczne i gospodarcze oraz zabiega o wyłonienie właściwej reprezentacji politycznej. Ze swej strony, kierując się imperatywem dobrze ukształtowanego sumienia, pozostając uczciwy i solidny, wie, że w ten sposób przyczynia się do najlepszego krzewienia pożądanych wartości i jednocześnie zapewnia wzrost gospodarczy wspólnocie narodowej.

Głęboko zakorzeniony patriotyzm pomaga we właściwym podejściu do przestrzegania prawa. Poczucie przynależności do wspólnoty państwowej, traktowanej jako wielka poszerzona rodzina, wzmaga odpowiedzialność za jej losy. Utwierdzone przekonanie o współzależności od innych podmiotów życia społecznego podpowiada rozumnemu człowiekowi potrzebę uczciwości, gdyż ma on świadomość, że trwając w kręgu różnych zależności, będzie kiedyś sam ponosił konsekwencje swoich niewłaściwych zachowań, które mogą do niego wrócić na zasadzie sprzężenia zwrotnego. Istotnym elementem przestrzegania prawa jest unikanie korupcji, która staje się poważnym wykroczeniem przeciwko sprawiedliwości. Perspektywa historyczna obecna w postawie patriotyzmu uczy długofalowego spojrzenia na rzeczywistość, w której łatwiej dostrzega się nieuchronność dalekosiężnych konsekwencji podejmowanych działań. Wznosząc się ponad krótkowzroczną taktykę nieuczciwości, prawdziwy patriota ma świadomość, że historia rozlicza ze zrad i krzywd oraz nagradza tych, którzy pielęgnują dobro i sprawiedliwość.

Postawa patriotyzmu potwierdzana odniesieniem do wiary odnosi zachowania człowieka do Boga i sprawia, że świadomość istnienia instancji boskiej dodaje motywacji do zachowania wierności zasadom. Człowiek religijny, pamiętając o trosce o swoje zbawienie, nie tylko ma na uwadze odległą perspektywę pośmiertnej nagrody. Ma on świadomość, że zachowania w trakcie ziemskiej pielgrzymki mają wpływ na kształt wiecznego szczęścia. Ojcowie soboru stwierdzają:

oczekiwanie jednak nowej ziemi nie powinno osłabiać, lecz ma raczej pobudzać zapobiegliwość, aby uprawiać tę ziemię, na której wzrasta owe ciało nowej rodziny ludzkiej, mogące dać pewne wyobrażenie nowego świata. Przeto, choć należy starannie odróżniać postęp ziemski od wzrostu Królestwa Chrystusowego, to przecież dla Królestwa Bożego nie jest obojętne, jak dalece postęp ten może przyczynić się do lepszego urzędzenia społeczności ludzkiej (KDK 39).

Troska o życie przyszłe nie alienuje zatem chrześcijanina z odpowiedzialności za aktualne postępowanie, ale jeszcze wzmacnia odpowiedzialność za sumienne wypełnianie swych zobowiązań nakładanych przez prawo społeczności, w której żyje.

Przynależność do wspólnoty narodowej rodząca miłość do własnej ojczyzny skłania do dbania o rozwój rodzimej gospodarki i inwestowania w kapitał krajowy. Jakkolwiek w świecie globalnej gospodarki wielu ludziom się wydaje, że prawa rynku stymulują jednoznacznie do uczestniczenia w wielkich ponadnarodowych korporacjach, to jednak nie bez znaczenia jest troska o niezależność ekonomiczną narodu i państwa, przynajmniej w pewnych dziedzinach, które mają znaczenie strategiczne. O ile bowiem kiedyś toczono wojny z użyciem broni, by zapanować nad innymi, to dzisiaj jednym z najbardziej skutecznych narzędzi podporządkowywania sobie innych narodów jest ich uzależnianie ekonomiczne. Przez opanowanie strategicznych gałęzi przemysłu i usług można ubezwłasnowolnić naród i skutecznie wpływać na funkcjonowanie państwa. Wyzbywanie się wpływu na procesy gospodarcze nie jest wyrazem dobrze pojętego patriotyzmu. Może ono bowiem prowadzić do nadmiernego uzależnienia od obcych źródeł kapitału i przeszkodzić w osiągnięciu celów właściwych dla danej wspólnoty wartości. Mimo sztywnych reguł rynkowych dotyczących opłacalności ekonomicznej niektórych przedsięwzięć gospodarczych roztropna miłość do ojczyzny nakazuje poświęcenie większej uwagi rozważeniu politycznych i społecznych konsekwencji oddawania strategicznych sektorów gospodarki w obce ręce. Ekonomia winna mieć istotny wymiar etyczny, którego ważnym elementem jest troska o dobro wspólnoty narodowej (por. Zadroga 2018, s. 219).

Mimo globalnej gospodarki świat nie stał się bowiem wielką przyjazną rodziną bezinteresownych biznesmenów, która straciła ambicje polityczne i różnorodność etniczną. Mechanizmy gospodarcze nie mają same w sobie zdolności do kreowania lepszego świata. U podstaw aktywności gospodarczej stoi wolna działalność człowieka, który ma różne cele do osiągnięcia (por. Gocko 2005, s. 215-216). Dlatego odpowiedzialność za własne państwo wymaga poczucia realizmu i gotowości do obrony własnych interesów. W przypadku konieczności obrony kraju podczas wojny patriotyzm oznacza nawet gotowość do przelania krwi, co przeciwstawia się czystej kalkulacji zysków i strat, a odnosi się do wymiaru duchowego i symbolicznego. Podobnie w przypadku zapewnienia suwerenności ekonomicznej, będącej narzędziem wolności i niezależności kraju, potrzeba cnoty patriotyzmu, która przekracza czystą pragmatykę ekonomiczną. Można w tym kontekście przytoczyć wezwanie papieża Benedykta do kierowania się troską o innych w perspektywie logiki daru. „Rozwój ekonomiczny, społeczny i polityczny, jeśli chce być autentycznie ludzki, powinien uwzględniać zasadę bezinteresowności jako wyraz braterstwa” (por. CV, nr 34).

Jest rzeczą oczywistą, że samo umiłowanie ojczyzny nie jest w stanie zastąpić zwyczajnych zabiegów o powiększenie dobrobytu i troski o utrzymanie siebie i rodziny. Jednak to właśnie z postawy patriotyzmu wypływają zadania, które człowiek realizuje w duchu miłości Boga i ojczyzny. Stosunek do własnego narodu i kultury jest też w pewnym stopniu czynnikiem decydującym o zjawisku emigracji. Choć sama emigracja zarobkowa i polityczna nie jest czymś złym i człowiek ma do niej prawo, to zawsze pozostają do rozważenia etyczne konsekwencje opuszczania własnej rodziny i ojczyzny w poszukiwaniu lepszego życia (por. LE, nr 23). Dla kraju kształcącego tysiące ludzi, którzy osiągnąwszy wiek produkcyjny, wyjeżdżają za granicę i tam po podjęciu pracy płacą podatki oraz zakładają rodziny i rodzą dzieci, nie jest to zjawisko obojętne. Trzeba bowiem wziąć pod uwagę nakłady na edukację i wychowanie oraz utratę rąk do pracy. Istotne jest też rozważenie potencjału osobowego wyjeżdżających, gdy ma się świadomość, że są to ludzie znający język obcy oraz mający wykształcenie i inicjatywę. Decyzja o emigracji często jest podejmowana przez ludzi rzutkich i odważnych, którzy pozostając w kraju, mogliby się przyczynić do jego zintensyfikowanego rozwoju.

Dlatego krzewienie patriotyzmu jest w istocie wielką inwestycją, gdyż pozwala na pozostanie w kraju wartościowych jednostek zdolnych do podniesienia potencjału intelektualnego i gospodarczego kraju. Należy jednak zaznaczyć, że w takim przypadku krzewienie patriotyzmu nie może ograniczyć się do głoszenia pięknych haseł, ale winno prowadzić do podjęcia zdecydowanych działań zapewniających młodym i przedsiębiorczym ludziom lepszych warunków życia i rozwoju własnego potencjału osobowego. Zakłada to zatem umiłowanie ojczyzny przez tych, którzy mają wpływ na jej losy i pracują dla jej dobra, przedkładając służbę publiczną ponad prywatę i pogoń za karierą.

Formą poszanowania własnej ojczyzny jest też właściwie ujęta troska o dziedzictwo kultury i natury. Kto kocha swój kraj, poznaje jego zabytki i je szanuje. Jednocześnie zabiega o zachowanie pomników kultury materialnej i duchowej przez ich utrwalanie i pomnażanie. Łożenie publicznego i prywatnego grosza na ratowanie i wspieranie kultury jest pochodną jej umiłowania i dostrzeżenia wartości. Tam, gdzie jest obecne przekonanie o pięknie i niezwykłości dziedzictwa kulturowego, tam jest też większa możliwość pozyskiwania środków na jego rozwój i konserwację. Podobnie jest także z poszanowaniem przyrody i ochroną środowiska naturalnego. Miłość do ziemi ojczystej nakazuje jej poznawanie i pielęgnację. Świadomość, że jest się członkiem wspólnoty narodowej, która przechowuje dziedzictwo kulturowe ubogacające człowieka, podpowiada formy zachowań, które ustrzegą i zachowają dla następnych pokoleń to, co przekazuje historia. Dzięki temu patriotyzm jest drogą do właściwego odniesienia do bogactw naturalnych kraju. Rabunkowa gospodarka zasobami energetycznymi i brak strategicznej polityki ekonomicznej przyczyniają się do niszczenia przyrody i pograżania w zacofaniu gospodarczym (por. LS, nr 5).

*

Troska o rozwój patriotyzmu jako postawy aktywnego angażowania się w poznawanie i tworzenie dziedzictwa narodowego jest moralnym obowiązkiem chrześcijanina wypływającym z cnoty sprawiedliwości. Otwierając się na potrzeby innych członków wspólnoty narodowej, człowiek poszerza swoje horyzonty i rozwija talenty otrzymane od Boga. Patriotyzm obejmuje element poznawczy, uczuciowy i wolitywny, które pozwalają na integralne włączanie się w strzeżenie i rozwijanie duchowego i materialnego dziedzictwa własnej kultury. Rozwój cnoty miłości i sprawiedliwości jest ważnym wkładem w budowanie kapitału społecznego, który ma wymiar osobowy i obejmuje duchowy potencjał ludzi tworzących daną wspólnotę narodową. Wśród działań promujących patriotyzm w czasie pokoju należy wskazać angażowanie się w życie polityczne przez udział w wyborach i aktywność obywatelską oraz troskę o kulturę, gospodarkę i środowisko naturalne. Inwestowanie we własnym kraju, płacenie podatków i pozostawanie w ojczyźnie przyczyniają się do rozwoju wspólnoty narodowej.

PATRIOTISM IN PEACE TIME

SUMMARY

Care for the development of patriotism as an attitude of active involvement in learning about and development of national heritage is a Christian's moral duty stemming from the virtue of justice. Opening to the needs of other members of the national community, man broadens his horizons and develops talents received from God. Patriotism includes a cognitive, emotional and volitional element that allows us to integrate ourselves into guarding and developing the spiritual and material heritage of our own culture. The development of the virtue of love and justice is an important contribution to building social capital, which has a personal dimension and includes the spiritual potential of people creating a given national community. Among the activities promoting patriotism in time of peace, one should indicate involvement in political life through participation in elections and civic activity as well as concern for culture, economy and natural environment.

Keywords: moral theology; patriotism; virtues

Słowa kluczowe: teologia moralna; patriotyzm; cnoty

BIBLIOGRAFIA

- Benedykt XVI (2009), Encyklika *Caritas in veritate*, Roma.
- Biel R. (2012), *Kościół Wielkiej Soboty. Paschalna wizja Kościoła w ujęciu kardynała Kurta Kocha*, Tarnów.
- Derdziuk A. (2015), *Cnota jako kapitał społeczny*. „Roczniki Teologiczne” 62, z. 3, s. 59-75.
- Derdziuk A. (2008), *Inwestycja w patriotyzm*, „Kontrola Państwowa” 53, nr 2, s. 110-121.
- Derdziuk A. (2018), *W kręgu zagadnień bioetycznych i ekologicznych*, Lublin.
- Franciszek (2015), Encyklika *Laudato si*, Roma.
- Gocko J. (2005), *Globalizacja*, w: *Jan Paweł II, Encyklopedia nauczania moralnego*, red. J. Nagórny, K. Jeżyna, Radom, s. 214-217.
- Gocko J. (2002), *Oblicza współczesnej demokracji – gospodarka*, w: *Wartości u podstaw demokracji*, red. J. Nagórny, A. Derdziuk, Lublin, s. 73-81.
- Jan Paweł II (1981), Encyklika *Laborem exercens*, Roma.
- Jan Paweł II (2005), *Pamięć i tożsamość. Rozmowy na przełomie tysiącleci*, Kraków.
- Katechizm Kościoła katolickiego* (1994), Poznań.
- Kempys J. (2005), *Cnota patriotyzmu*, „Sosnowieckie Studia Teologiczne” 7, s. 171-183.
- Nagórny J. (2006), *Wychowanie do patriotyzmu w nauczaniu Jana Pawła II*, w: *Formacja moralna – formacja sumienia*, red. J. Nagórny, T. Zadykiewicz, Lublin, s. 129-151.
- Skorowski H. (2004), *Aksjologiczny wymiar narodowego dziedzictwa kulturowego w kontekście integracji europejskiej*, w: *Pytania o wartości. W podstaw integracji europejskiej*, red. T. Syczewski, S. Mazur, Drohiczyń, s. 11-29.
- Skorowski H. (2004), *Spór o prawa człowieka*, w: *Spór o człowieka – spór o przyszłość świata. Od bł. Jana XXIII do Jana Pawła II*, red. J. Nagórny, J. Gocko, Lublin, s. 145-162.
- Sobór Watykański II (2002), Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes* (7.12.1965), w: Sobór Watykański II, *Konstytucje, dekryty, deklaracje*, tekst polski, nowe tłumaczenie, Poznań, s. 526-606.
- Zadroga A. (2018), *Katolicka myśl ekonomiczno-społeczna wobec fundamentalnych założeń ekonomii głównego nurtu*, Lublin.

Andrzej Derdziuk – ur. 1962 r., członek Warszawskiej Prowincji Zakonu Braci Mniejszych Kapucynów. Wyświęcony na prezbitera w 1987 r. przez Jana Pawła II w Lublinie. Profesor zwyczajny doktor habilitowany nauk teologicznych. Pracownik Katedry Teologii Moralnej Społecznej w Instytucie Teologii Moralnej KUL. Członek Polskiej Komisji Akredytacyjnej. Specjalizuje się w historii teologii moralnej, spowiednictwie oraz teologii życia konsekrowanego. Jest autorem 24 książek i ponad 400 artykułów. Pod jego redakcją ukazało się 21 pozycji książkowych. Jest promotorem 26 doktoratów i 204 magisteriów. Prowadził rekolekcje dla kapłanów i osób konsekrowanych oraz świeckich w kraju i za granicą. Jest opiekunem Grupy Modlitwy Ojca Pio oraz Duszpasterstwa Absolwentów i przewodniczy czuwaniom fatimskim na Poczekajce w Lublinie.